



# Formen, flödet, förfallet

**Jonas Gren och Malte Persson har i vår utkommit med varsin diktsamling som på bunden vers behandlar civilisationens stundande kollaps. Men där den senare tycks vilja omfamna kosmos fulla vidd, från början till slut, tar den förre istället med sina grubblerier till vallaboden. Karin Nykvist har läst två lika men olika böcker som lovar att poesin åtminstone kommer att vara med oss hela vägen in i det apokalyptiska mörkret.**

Sonetten har en alldeles särskild attraktionskraft, både på läsare och poeter: för många är versmåttet det första de lär sig känna igen och tycka om. Under de senaste, låt säga, åttahundra åren har poeter och rimsmeder över hela Europa och ibland även på andra håll återkommande förhållit sig till sonettens mönster och tradition: skrivit mot och med, förvalt och sprängt sönder.

Helt vanligt är det dock inte att det inom loppet av bara några veckor kommer ut två böcker på svenska som till fullo behärskar sonettens hantverk. Men nu händer det. Jonas Gren har skrivit en sonettkrans, *Tävlingsdräkten*, som utgår ifrån tävlingsskidåkarens dryga vallningsarbete i den lilla vallaboden men snart handlar om de allra största frågorna, om livet, döden och människans ansvar. Och Malte Persson har färdigställt *Undergången*, som till namnet kan uppfattas som en uppföljare till *Underjorden*, men som handlar om något mycket värre än Stockholms tunnelbanesystem, nämligen den pågående globala klimatapokalyps som människan inte verkar förmå vända. Naturligtvis bara måste jag läsa – och kan inte hålla mig från att jämföra. Hur har de båda poeterna valt att förhålla sig till det mest traditionstyngda versmåttet av dem alla? Och till samtidens viktigaste fråga: människans och planetens fortlevnad?

Inledningsvis kan jag konstatera att Gren och Persson skrivit böcker som både är lika och olika. Lika i inställningen till den stränga versformen – jag får

tillägga att Malte Perssons samling inte bara rymmer sonetter, utan även bjuder på sådant som villanellor, terziner och blankvers. Och lika i tematiken: det handlar alltså om det mänskliga livets upphörande, och om den pågående apokalyps som vi alla tvingas förhålla oss till på något sätt. Både Gren och Persson använder sig också av ett av poesins mest klassiska motiv, vanitas, och lyfter det från att gälla den enskilda människans förgänglighet till att gälla också för den planet vi bebor och förstör.

Men för mig är det väldigt olika böcker. De snarare kompletterar än dubblerar varandra. Malte Persson släpper aldrig läsaren särskilt nära utan behåller den distanserade blicken, medan Jonas Gren i sin dikt frammanar en enskild människas känslor inför döden och förgängligheten och låter dem spegla den större kollektiva dödsångest som drabbat oss alla.

Också till omfånget skiljer sig böckerna åt. Bredvid Perssons bok, som öppnad nära nog liknar en genomsnittlig roman, ser Grens mera ut som ett litet häfte.

Så verkar Persson också kunna producera dikt i en rasande takt: fastän boken innehåller så mycket mer än bara sonetter framstår han här nästan som sonettmaximalist. Hans bok rymmer 66 sonetter som alla envist vänder och vrider på samma tema, undergångens, ur flera perspektiv. Allt som kommer att försvinna räknas upp. Varken grekiska, nordiska eller kristna gudar kommer i ett öde efteråt att kunna vittna om mänsklighetens försvinnande. Och genom att återkommande alludera till kanoniserade litterära verk visar Persson att också den sorters litterära gudar som litteraturhistorien är full av kommer att försvinna. Den stora glömskan efter livets upphörande är inte ens glömska utan bara ett svindlande intet: *"Varje bok blir till En Bok För Ingen"*.

Perssons gedigna bildning är både underhållande och imponerande. Tillsammans med en fingertoppskänsla för ljud och rytm –

**Tanken på att ingen kommer tänka  
denna tanke eller andra tankar  
i den tanklöshet som kommer dränka  
även dessa tankar som jag bankar  
/.../**

– riskerar den ibland att ge dikterna ett lite studentikost skimmer. Men underfundigheten gör också att hans verser minner lite om rader från en annan skicklig rimflätare med djup: Tage Danielsson. Ibland är det gravt uppsluppet, som när "Deutsche Oper" rimmas med "knep och knåp här". Sådana rimpar kan ge dikten drag av spex – men ljusglimtarna tas tacksamt emot i allt mörker. Och bland lustiga verser som "Bacchus glada följe av

backanter” som rimmats med ”några sista tappra pantertanter” – de senare befinner sig för övrigt ”på en all-inclusive-rit vid kusten” – kan det plötsligt bränna till, och budskapet meddelas rakt och enkelt:

**Våra plikter svek vi. Mot de döda  
och mot levande och inte födda.  
Mot de gudar vi med mänsklig möda  
skapat och av vilka vi var stödda.**

/.../

Rakt på sak är det också här:

/.../

**Ingenstans far vi som resenärer.  
När den långa resan missat målet  
är vårt hopp det enda som kan fara.**

Allt hopp är ute. Och det är vårt fel. Inför existentiellt (och intertextuellt) laddade rader som dessa blir man glad åt att Perssons sonetter också rymmer roliga rim att dra på munnen åt.

Någon gång under läsningen tänker jag att kanske inte alla dessa dikter om undergången måste ha kommit med i boken. Men sedan ändrar jag mig: att i kvaderna efter kvaderna, terzin efter terzin, räkna upp allting som inte kommer att finnas mera, ger verkligen en alldeles särskild, överväldigande effekt. Budskapet går inte att missa. Det är inte lite som står på spel.

Från maximalism till minimalism men i samma ärende – ställd mot Persson blir det uppenbart att Jonas Gren är en poet av ett helt annat kynne. Gren är dessutom bunden till sonettkransens gränser: femton sonetter, inte fler. Också rösten är annorlunda. Lågmält – innerligt är ett ord som kommer för mig – kontemplerar dess tävlingsskidåkare i vallabodens ångor de frågor som Malte Perssons dikter tar till mer än hela västerlandets samlade litteratur och historia för att fördjupa sig i. Samtidigt ryggar inte heller Gren för de stora perspektiven. Redan i första sonetten liknas bortborstandet av skidans paraffinlager vid ett annat hantverk, det att hugga ut en sarkofag – och historiens stora gap öppnar sig tillsammans med existensens. Att sonettkransens berättelse om uppladdningen i vallaboden både är just det och samtidigt, nästan likt allegorin, rymmer en annan berättelse, blir snart också uppenbart. Den ensamme vallaren funderar över den egna döden och över närstående som försvunnit bort: mormor, morfar, en väns far, men de närståendes död får beteckna också den stora, allmänna döden. Tävligen och vallningen blir ett sätt att hålla meningslösheten och ångesten borta. När Gren

aktualiserar kosmos växer vallaboden – för visst kan den stå också för planeten, ”solsystemets tredje sten” som den kallas i en av sonetterna. Alla vi människors fåfänga aktiviteter som skapar mening, värde och struktur kanske bara är ett gigantiskt vallande och tävlande. Vi är alla utkastade i solsystemet, och det enda som håller oss fast är gravitationen:

/.../

**Jag kände jordens dragningskraft i benen  
så tunga ner mot klipplanetens mitt  
där urtidshettan ännu smälte stenen  
Vi gick på skorpan, tunn, ett enda snitt**

**behövdes innan berget välldes fram.**

/.../

Den sjätte sonetten låter oss ana vad det handlar om:

**Det brände inuti mig, som en laser  
att inget är beständigt, allt ska väck.  
För även berg och solsystem är faser.  
Och vallan nöts i snön som vinterdäck.**

/.../

Till skillnad från hos Persson är rimmen inte särskilt fyndiga – vinterdäcket ovan skulle kunna vara ett av få undantag – utan för det mesta är de närmast osynliga och självklara. Ibland ler jag, som när ”kroppens hink” får rimma med ”Jörgen Brink”. Men oftast glömmer jag nästan bort att det är sonetter jag läser: så griper dikten tag i mig. Det är skickligt gjort.

Jag menar nog att det allegoriska draget i dikten aktualiserar flera möjliga betydelser. Vallandet rymmer också ett metapoetiskt stråk. Sonettskrivande är ju, när jag tänker efter, lite som att valla skidor: tålmodsprövande, ensamt och allt uppslukande. Och det kan nog ofta upplevas som ungefär lika fåfängt.

Grens namn står på omslaget till *Tävlingsdräkten* men halva boken upptas faktiskt av en välskriven och tänkvärd essä signerad Sverker Sörlin. Båda har gemensamma erfarenheter av tävlingsskidåkning – och vallning, får man förmoda. Båda har dessutom skrivit en bok med titeln *Antropocen*. Grens sedan länge utsålda diktsamling kom 2016 medan Sörlins essä med samma namn kom året därpå. Och naturligtvis är det just de tvingande men oförutsägbara förändringar som antropocen för med sig – och den existentiella ångest som vetenskapen om sakernas tillstånd ger upphov till – som ligger som grundton för både sonettkrans och essä. Här är det dock uppenbart att Sörlins

text förhåller sig till Grens medan Grens står för sig själv. Idéhistorikern Sörlin ger oss vallningens och skidåkningens historia och idéhistoria. Men han tolkar också Grens dikt åt oss och ger sin syn på vad han kallar för "[ut]zoomningen från vallaboden till planeten". Hans inkännande läsning skymmer inte på något sätt sikten men riktar den tydligt mot tanken på vallaboden som just jorden, och vallabodens giftiga ångor till jordens atmosfär, och gör kanske dikten mera tydligt poetisk än den hade varit på egen hand.

Om det poetiska hantverket har ett mästarprov kvalar nog sonettkransen ganska lätt in som uppgiften framför alla andra. Jonas Gren visar verkligen att han kan, han har skrivit en läsvärd och viktig dikt som hugger tag och stannar kvar. I Malte Perssons rika bok är det när det kommer till kritan faktiskt inte sonetterna som imponerar allra mest. Hans mästarprov som poetisk hantverkare vill jag snarare föreslå är den avslutande, på blankvers komponerade 64 sidor långa dikten, "Världen alltmer hastigt bakåtpolad". Metodiskt, infallsrikt och obönhörligt lunkar den baklänges genom historien – och nu talar jag om den geologiska historien, inte bara mänsklighetens – och avslutas i ögonblicket före big bang. Med sina aldrig pausande jamber, där den ena katastrofen lugnt avhandlas efter den andra, syns både människans triumfer och värsta övergrepp, samtidigt som planeten går från sin yttersta tid till sin födelsestund. Bakåtpolningen vänder också upp och ner på historieberättelsens vedertagna tankefigurer – och får mig att se hur den är just en berättelse, och att det förgångna ofta framstår som en historia som inte kunde slutat på annat vis. Vilket ju förstås inte alls är sant. Här börjar Hitlers levnadsbana i en bunker och slutar med akvareller. Det första världskriget börjar med att miljoner tillfrisknar från spanska sjukan och fortsätter:

/.../

**Och se – så många stolta unga män,  
som levande marscherar hem i tropp  
från skyttegravar i Verdun och Sommes,  
med tillförsikt som goda patrioter!**

/.../

Språken blir så flera, liksom djurarterna, och många sidor senare glöms det bort hur handyxor görs. På ett sätt är det lite gimmickartat, men det fungerar. Greppet uppenbarar hur allting en gång bara fanns som "möjlighet" – det ord som också är diktens allra sista:

/.../

**och all information som, oförstörbar,  
bevarats dittills tycks försvinna i  
den punkt där tiden slutar äga rum,**

**den stund där rummet slutar ta sig tid,  
och allt som återstår är möjlighet.**

/.../

Jag kommer att tänka på allt jag inte kan föreställa mig: det som kunde ha funnits och det som kunde ha hänt istället för det som fanns och blev. Baklängesberättandet tar helt enkelt ett magnifikt främmandegöringsgrepp om hela världen och dess invanda orsak- och verkantankar som nästan ger svindel.

Petrarca hade nog aldrig kunnat föreställa sig att det versmått han brukar behäftas med att ha gjort populärt skulle komma att användas till så mycket. Att en sonettkrans – skenbarligen förvisso – kan handla om en skiddräkt hade nog inte ens de tidiga nittonhundratalsmodernisterna kunnat gissa (här bör man dock påminna sig om att sonetter skrivits om allt möjligt genom litteraturhistorien, Esaias Tegnér skrev ju en om ”Fläskkorfven” för drygt två hundra år sedan). Och visst, till synes är sonetten bara en diktens kostym. Men kostymen rymmer i sig stora delar av litteraturhistorien – och är förstas just därför aldrig någonsin bara klädedräkt och fordral. I varje sonett som skrivs anas spår av all de sonetter som kom före. Historiskt sett har sonettens ärende inte sällan varit att med hjälp av konsten och dikten betvinga förgängligheten och göra den flyktiga kärleken och den dödliga älskade eviga: detta tema finns sedan länge liksom inbyggt i själva versformen, om än bara som ett flyktigt eko. Men inte ens konsten ska ju bestå som ett minne över allt det försvunna: ”fåfängt hela vanitasmotivet” står det i *Undergången*.

Kanske är det inte så konstigt att en versform som överlevt så länge och fått så stor spridning som den nätta sonetten hittar nya vägar i nya tider. Det som slår mig är snarare hur all samtidens existentiella och planetära ångest hos Gren och Persson tvingats in i sonettens och sonettkransens stränga struktur. Dess exakta gränser och oföränderliga versschema svär ju verkligen mot tematiken. Hos Erik Lindegren kunde sonetten omöjligt förmås spegla världen. Istället fick den sprängas sönder (i *mannen utan väg* 1942) för att svara mot allt det bokstavligen och bildligen sönderfall Lindegren såg omkring sig. Gunnar Ekelöf verkade göra liknande estetiska överväganden i *Orimlad sonett* 1952, där sonetten börjar enligt givet schema, men där ångesten som gestaltas i dikten snart tar sig in också i dess själva formel, och får den att falla sönder. Ifall vi betänker att människan är på väg att utplåna sig själv – och dra med sig en hel del annat liv in i döden – framstår sonetten plötsligt som nästan outhärdligt återhållsam, ja nästan världsfrånvärd. Är den noggrant följda metern helt enkelt ett sätt att hålla klimatångesten fången, att kontrollera den? Eller blir formens kontrast till sitt innehåll till ett slags avautomatiserande grepp vars

chockverkan får oss att tydligare förnimma allt det fruktansvärda och okontrollerbara omkring oss?

Återkommande hos Malte Persson är sorgen över den kultur som ingen kommer att minnas och den tradition som kommer att upphöra att traderas. Och för Gren är frågan ”vad tjänade det till när allt ska bort?” den centrala. Men än har tiden inte runnit ut. Och jag gläder mig i allt apokalyptiskt mörker: om det så dröjer eller är nära, dikten kommer att finnas med oss intill slutet. Den skänker mening i allt det meningslösa.

---

*Tävlingsdräkten*

Jonas Gren  
Efterskrift av Sverker Sörlin  
Vendels förlag

*Ungångsäng*

Malte Persson  
Albert Bonniers förlag

Författarfoto:

Linda Gren (Jonas Gren)

Sofia Runarsdotter (Malte Persson)